

Kerk en maatschappij

1. Maatschappij is geen kerk

Kerk en maatschappij is een groot thema. Het is ook een onrustig en vantijs tot tijd spannend thema. Kerk is de nieuwe gemeenschap rond Christus, en de maatschappij is de gemeenschap van de mensen en de volkeren. Ze zijn niet tot elkaar te herleiden. De maatschappij is geen kerk. Je moet er ook geen kerk van willen maken. Dan zou je bijvoorbeeld moeten ophouden om te straffen. Dat zou je moeten vergeven. Dan moet je ook de politie moeten afschaffen. Er worden soms idealen op de maatschappij geplakt, die alleen maar verkeerd kunnen uitpakken. In een *postchristelijke* tijd is er een neiging de samenleving tot kerk te maken, een welvaarts- en welzijnsmaatschappij, waarin wij elkaars broeders en zusters zijn. Op den duur kan zo'n maatschappij, zeker wanneer kerk en evangelie op een afstand komen te staan, alleen een anti-kerk worden, met een alternatief evangelie, een uniforme en opgelegde moraliteit en een gekunstelde eenheid, niet in Christus naam maar in naam van één of ander principe, zoals gelijkheid of vrijheid, en een anti-eschatologie, waarin wij verwachten met onze macht en middelen het koninkrijk van God op aarde te brengen. De maatschappij als kerk is een erfenis van een tijd, waarin de kerk invloed heeft uitgeoefend op de maatschappij, maar deze invloed is voor een groot deel afgeschud. Dan keert de maatschappij niet terug naar een voorchristelijke fase. Dat is onmogelijk. De postmoderne samenleving is het kind van het christelijk geloof, maar een kind dat als de verloren zoon het huis van de vader heeft verlaten. Daarom leidt de weg van een gekerstende samenleving niet naar het heidendom maar eerder naar een antichrist.

2. Kerk is geen maatschappij

Omgekeerd, de kerk is geen maatschappij, zeker niet tot nut van het algemeen. De kerk is geen actiegroep tot verbetering van de maatschappij. De kerk is eerder nog de plaats waar de lofzang gaande wordt gehouden. De kerk 'vermaatschappelijken' betekent dat de kerk wordt gesecculariseerd, zij verliest haar zin voor het heilige, voor inkeer. De kerk binnenste buiten, dat betekent bij alle goede bedoelingen dat de kerk wereld wordt, en daar zit zelfs de wereld niet op te wachten. Er is in de hoogtijdagen van kerk en christendom een heimelijke secularisering ingeslopen, die heeft geleid tot verburgerlijking van het christelijk geloof. Kerk en samenleving waren min of meer in harmonie met elkaar. Overal trof je redelijke en bezadigde mensen aan, die toch min of meer hetzelfde wilden. Of, aangestoken door een revolutionair elan, heeft vanaf de jaren 60 de gedachte postgevat dat christenen de stoottroepen waren die de grote verandering zouden kunnen bewerken in deze wereld en een wereld zouden

kunnen creëren die het koninkrijk van God. De eerste stap was dan om de grens tussen kerk en wereld maar uit te wissen. Kerkgebouwen leken op fabriekshallen, met heel veel glas, zodat er voor inkeer en arcana weinig ruimte over was. Dat bleek een doodlopende weg. De spiritualiteit ging verloren en de wereld bleek weerbarstiger dan gedacht.

3. Invloed van de kerk op de maatschappij

Ze zijn dus niet tot elkaar te herleiden. Ze zijn echter evenmin van elkaar los te maken. Wat we ook met de leuze van de scheiding van kerk en staat aan moeten, er is in ieder geval geen scheiding van kerk en straat. Die is er dan ook nooit geweest. De kerk is niet zonder invloed van de maatschappij, er is een voortdurende invloed, of we het ons bewust zijn of niet. Het gaat dan gewoon om de context waarin de kerk leeft, maar ook het krachtenveld waarin de kerk verkeert, met alle implicaties van dien. Omgekeerd, er is een invloed van de kerk op de maatschappij. Die is in de afgelopen eeuwen diepgaand geweest. Niet dat er ooit een christelijk Nederland is geweest. Kerstening is nooit meer dan een fragment. Toch laat dat onverlet dat er noties ingedragen die fundamenteel zijn. Onze democratische rechtstaat is ondenkbaar zonder deze noties. Een notie als *vrijheid* heeft zeker christelijke wortels, want is ontleend aan de vrijheid van geweten. Een instituut als parlement is een weerslag van de christelijke gemeente, waarin iedereen op grond van de gave van de heilige Geest geroepen is mee te spreken tot opbouw van het lichaam en tot welzijn van het geheel. Er is een de notie van *barmhartigheid en genade* die zijn weerslag heeft op de wijze waarop wij omgaan met veroordeling en straf. Er is een levenssfeer ontstaan van wat we tegenwoordig *privéleven* noemen, het is het leven in het verband van gezin en familie en vriendenkringen, met een eigen sfeer, een intimiteit, een besef dat we er zijn elkaar te dienen en lief te hebben. Er is de notie van *gelijkwaardigheid van mensen*, waardoor vrouwen en kinderen in een nieuw licht zijn komen te staan. Er is de notie van *solidariteit met zwakken en zieken*, en het besef dat we alleen mens kunnen zijn, wanneer we het met hen zijn. Er is het besef dat we als mensheid geen rondjes draaien, maar dat we op weg zijn naar een bestemming die God zal brengen, er is dus de notie van *geschiedenis*. Zo zou ik nog wel even door kunnen gaan. Wij weten vaak zelf niet meer goed hoe noties die we nu vanzelfsprekend vinden, wel degelijk hun wortel hebben in de verkondiging van het evangelie. De naam van Jezus Christus schept een andere levenssfeer en andere verhoudingen.

4. Post-christelijk

Zoals gezegd: de tijd waarin de kerk een geprivilegieerde of in ieder geval gewaardeerde plaats heeft ingenomen, is voor een groot deel voorbij. En zoals ook gezegd, we keren daarmee niet terug naar een eerdere fase. We zijn

kinderen van een eens gekerstende cultuur. Zo zit de idee van een geschiedenis en van vooruitgang in onze genen. Alleen: we menen die nu zelf in de hand te hebben. We scheppen onze eigen toekomst en drijven zelf het wiel van de geschiedenis aan. We leven niet vanuit een geschenk, vanuit een voorgegeven werkelijkheid, we zijn scheppers geworden, en het liefst scheppers uit het niets. Het dominante ethos is dat van de mens en de mensengemeenschap die zijn wil oplegt aan de werkelijkheid. We hebben daarom weinig respect voor wat voorgegeven is. De natuur wordt niet als schepping gezien maar als materiaal in onze hand. Ons lichaam is ruwe stof die we modelleren naar de smaak van de tijd. De huidige economische crisis komt voort uit de idee dat geld, wanneer we dat maar slim aanpakken, vanzelf geld kan creëren. De tijd en de ruimte wordt uitgebuit, is nergens gave, overal opgave. Verbanden van gezin en familie staan onder druk en moeten wijken voor kunstmatige verbanden. De traditie wordt genegeerd, alsof we geen erfgenamen zijn en gisteren van een andere planeet zijn komen vallen.. We leven in de eeuw van de manipulatie waarin alles wat daar tegenin komt, traditie, eerbied, gezag, gave, moet wijken. Dat is het dominante ethos en tegelijk zijn we er diep ongelukkig door geraakt. We lopen tegen de grenzen ervan, maar proberen het probleem toch weer op te lossen met meer van hetzelfde. Nog meer greep, nog meer commissies, nog meer therapieën, nog meer controles. En omdat hoge doelen en verre perspectieven nu eenmaal hoog en ver zijn, vertalen zich de idealen van de maakbaarheid maar al te vaak in de maakbaarheid van de eigen bankrekening. *Hebzucht* is de greep naar de meest voor de hand liggende waarde en de kortste termijn. Aan hebzucht gaat de wereld dan ook ten onder. Dat er met deze hele manier van leven iets mis is, wordt wel aanvoeld, maar de oorzaken worden niet onderkend. Dat leren we ook niet zelf. Dat leert ons het evangelie.

5. Evangelie als het blijvend andere geluid

En daarom is het evangelie onverminderd actueel, niet als een doekje voor het bloeden, maar als de bron die ons een nieuw en ander besef geeft van de werkelijkheid en de waarde van mens en wereld. Wij leven uit wat we ontvangen. Wij leven van verlossing die ons wordt geschonken. We leven als erfgenamen. Dat horen we in de kerk. Daar klinkt het evangelie van God, die ons bij onze naam noemt. Van God die een nieuwe hemel en een nieuwe aarde belooft. Van Jezus Christus, de opgestane Heer, die in ons midden staat en zegt: Vrede zij u! En alleen zo komt het leven tot zijn recht. Het evangelie scheidt een menselijke sfeer, en doet dat nog steeds. Het is een ruimte voor vreugde en lofprijzing en wat is er hoger dan dat? Wat als een mens het vermogen verlies te zingen en te danken? Maar het is ook een ruimte voor handelen, om zo tot je recht te komen en zo ook anderen tot hun recht te laten komen. Het is ruimte voor ontdekkingsvreugde, voor scheppingsdrang, voor innovatie. Het is ook een ruimte om te dragen, te lijden, te wachten, te hopen, de huilen, te troosten.

6. De kerk als de plaats om dat te horen en te leren

Daarmee is meteen de belangrijkste betekenis van de kerk gegeven. Het is de plaats waar het evangelie klinkt. Waar we leven wat leven is en samenleven is en hoe wij in de werkelijkheid mogen staan. Dat moeten we zelf leren en daarom komen we samen rond Woord en sacrament. We zijn zelf kinderen van onze tijd en komen elke keer als min of meer heidenen de kerk binnen om het weer te horen en om zo ook opnieuw georiënteerd te raken. Het is een plaats om geheroriënteerd te worden. Om dit ook met elkaar te beleven en elkaar hierin te helpen. Wat dat concreet betekent, in het leven van alledag, dat is niet op voorhand uit te maken. Het is iets waar we elkaar ook voor nodig hebben, een 'ethisch beraad' van christenen. Maar dat mag dan ook van betekenis worden voor de samenleving om ons heen. Waarin mensen zoeken, ook naar oriëntatie voor hun handelen. Wat is een christelijk ethos? Ik denk dat het daarbij vooral een leven is dat leeft vanuit de gave. Een leven dat zich ontplooit vanuit de liefde van God. Ik wil daar enkele dingen over zeggen. Zeker niet uitputtend, maar hopelijk wel relevant.

7. Een drietal toepassingen

7a vrijheid

Ik begin met het woord *vrijheid*. Over vrijheid wordt veel gesproken, het is om zo te zeggen het vaandel van de moderne en postmoderne tijd, en daarom is het goed om te beseffen dat het een sleutelwoord is in het Nieuwe Testament. *Waar de Geest van de Heer is, daar is vrijheid* (2 Kor. 3:17). Deze vrijheid komt op uit Jezus Christus. Hij maakt ons vrij van vreemde heerschappij en plaats ons onder zijn heerschappij. Daar worden we onszelf. Het is als bij de man die bezeten was door een legioen demonen en die bevrijdt door Jezus aan de voeten van Jezus terecht kwam, 'gekleed en wel bij zijn verstand'. Tot zichzelf gekomen. Vrij. Vrij van alles wat ons absoluut wil binden. We zijn geen slaaf van mensen. Geen slaaf van heren. We durven nee te zeggen tegen onderdrukkende gewoonten van een traditie, nee tegen de modegeest van de tijd. Vrij betekent emancipatie en zelfstandigheid. Maar vrijheid gaat niet op in nee-zeggen. Je bent vrij om jezelf te geven. Vrijheid is vrij om elkaar te dienen. Vrij ook om te gehoorzamen. Vrij is niet een vrijbrief aan een opgeblazen ego om te doen wat je zelf wil, het is vrij om lief te hebben en jezelf te geven. Als je bevrijd bent van de dwang om je zelf te bewijzen, als je je leven uit de hand van Christus ontvangt, is dat een leven dat je in mag zetten om anderen te verrijken. Ook in de verbanden waarin wij leven, inclusief de natuurlijke verbanden. Juist deze gemeenschappen hebben het moeilijk. Zeker, we weten ook dat familieverbanden en culturele gemeenschappen verstikkend kunnen werken. In het evangelie staan kritische woorden over deze gemeenschappen. Alleen: ze

zijn daar niet bedoeld ten gunste van het project van individuen die zich los willen maken van alle verbanden om zo tot maximale zelfontplooiing te komen. Er kan ook een tijd zijn om kwetsbare verbanden te beschermen. Om ze te zien als de plaats en gelegenheid om elkaar te dienen en om te leren wat het is om samen te leven. Als plaats om onze vrijheid te betonen.

7b lijden

Een omgaan met lijden. In een maakbare samenleving is er eigenlijk geen plaats voor de lijdende mens. Die is er wel, maar dan als een stadium dat overwonnen moet worden. We zien lijden als een aantasting van de menselijke waardigheid. We hopen verhuld of openlijk op een leven zonder beperkingen, ziekte en pijn, met een zachte dood op bestelling. Niemand hoeft pijn en beperking te gaan verheerlijken, maar de idee van een *brave new world* zonder pijn, lijden en dood als menselijk product is een verschrikkelijk perspectief. De waarde van de mens in zijn lijden en in zijn beperking wordt ons geleerd door Jezus, die het lijden op zich heeft genomen. Wij lijden met Hem. Daarom is het geen zinloos lijden. Dat geeft ons ook de ruimte om te leren omgaan met beperkingen, begrenzingen, handicaps en met de dood. Dat vraagt om een levenskunst die verder gaat dan de heersende. Wij weten er nu geen raad mee en schuiven lijden, beperkingen en dood maar gewoon weg. Maar juist zo ontnemen we ons een weg van menselijkheid die zo wezenlijk is. Niet alleen wat wij doen, maar ook wat wij ondergaan en hoe we dat doen, beslist over ons. Niet alleen op de momenten waarop wij de touwtjes in handen hebben, maar op de momenten waarop wij leven in overgave, beslist over ons mens-zijn. De zin van ons leven krijgen we niet alleen door wat we scheppen, maar ook door wat we dragen. Wie alleen leeft van de eigen scheppingen, staat uiteindelijk met lege handen, want wij en onze werken gaan voorbij.

7c tijd

In de derde plaats de omgang met de tijd. Dat is geschonken tijd. Kwaliteitstijd. Tijd is voor velen een lege tijd geworden, die wij vullen, waar wij mee woekeren, maar die ons niets te zeggen heeft. Tijd voor doen, voor genieten, voor onze projecten. Tijd is echter geschonken tijd, en dat beseffen we door de week te beginnen met de zondag. Dat is de dag van God, van Hem is de tijd en daarom beginnen we de tijd met tijd voor Hem.

We leven in een wereld die dichtgetimmerd zit. Elke millimeter van het leven wordt bezet en uitgebuit en daardoor is het leven bezet gebied. We willen de tijd beheersen en we worden erdoor beheerst. In zo'n samenleving is de dag van de opstanding, de zondag, een open dag die uitgehakt wordt in ons dichtgegroeide bestaan. Het is Gods tijd in onze tijd.

Een ander besef van tijd geeft een ander besef van leven. Levenstijd is de tijd om te mogen zijn met God en elkaar. Het is roepingstijd. Tijd ontvangen en tijd geven.

8. De kerk naar buiten

Dit ethos willen we met elkaar beoefenen. Zo hebben we een boodschap aan de maatschappij. Wij kunnen als christenen niet in een hoekje gaan zitten. We kunnen het evangelie niet voor onszelf houden. Het is een woord in de wereld en voor de wereld. Minderwaardig hoeven we ons niet te voelen. Klagen over de tijdgeest is ook niet de roeping. We onderkennen de tijd, in het nuchtere besef dat het altijd wel wat is, dat kerk en maatschappij, dat ze soms elkaar wat meer naderen, soms wat meer op afstand van elkaar komen. Onze roeping is niet afhankelijk van allerlei kansberekeningen. Wij zijn een minderheid in de bijt van de tijd. *So what?* Een weinig zout is maar nodig om iets zout te maken. Heb zout in uzelf, heeft Jezus gezegd. Leef het evangelie. In vreugde vooral, vreugde om God, die we kennen als Vader, Zoon en heilige Geest. Het corpus christianum is voorbij en komt, zeker in de vorm waarin dat in Europa zijn beslag heeft gehad, niet meer terug. De kerk is inderdaad marginaal geworden en christenen zijn een minderheid. Wij hoeven als kerk geen greep naar de macht te doen. Bescheidenheid past ons, ook in het licht van het misbruik dat vaak van de macht is gemaakt. Maar bescheidenheid staat vrijmoedigheid niet in de weg. Daar zijn we wél toe geroepen. Om het ontwerp van de nieuwe visienota te citeren: ‘We zullen aan onze allergie voor waarheid en overtuiging voorbij moeten komen. Niet omdat we zo zeker zijn van onze zaak, nooit twijfelen of op alles een antwoord hebben. Maar omdat we geroepen zijn om te getuigen van wat ons door God geschonken is en bedoeld is voor iedereen’.

29 oktober 2011 Nijkerk
Arjan Plaisier